

מתקפת ה-9/11 והנסיגה מאפגניסטן - 20 שנה אחרי

יורם שוייצר | 12 בספטמבר, 2021 | גיליון 1518

הנסיגה מאפגניסטן, עשרים שנה אחרי שארצות הברית תקפה את משטר הטליבאן ואת אל-קאעדה בתגובה למתקפת הטרור של ה-9/11, מהווה סגירת מעגל היסטורית. ההתקפה שביצע אל-קאעדה על אייקונים אמריקאים קראה תיגר על ארצות הברית, אך הובילה אותה דווקא לפלוש לאפגניסטן ולסלק את הטליבאן משם לפקיסטן, וכן נפגע קשות גם אל-קאעדה. בהמשך ניצלה ארצות הברית את האווירה הבינלאומית שנוצרה כדי לפלוש לעיראק ולסלק מהשלטון את סדאם חוסיין. בשנים הבאות אף הובילה ארצות הברית קואליציה בינלאומית להבסת 'המדינה האסלאמית' שהתבססה בעיראק ובסוריה. אלא בשנים האחרונות מסתמן צמצום הנוכחות האמריקאית במזרח התיכון. מגמה זו, ובמסגרתה הנסיגה מאפגניסטן, חזקה את אמונתם של ארגוני הזרם הסלאפי-ג'האדיסטי בכוחו של הג'יהאד הצבאי כדרך להשיבם לקדמת הבמה בעולם המוסלמי ובזירה הבינלאומית בכלל, ועלולה להוות רקע להגברת פעילותם האלימה והמתריסה.

למרות מסיבות הניצחון של הטליבאן ודברי הברכה והתמיכה שפרסם אל-קאעדה בעקבות הנסיגה האמריקאית מאפגניסטן, התפתחות זו אינה קשורה בעיקרה לפועלם של בן לאדן ושל ממשיכי דרכו. הנסיגה מהווה אקורד סיום של מאמצייהם של שלושה נשיאים אמריקאים, שירשו את הנשיא ג'ורג' וו. בוש - שנכנס להרפתקה האפגאנית במטרה להשיב לאל-קאעדה ושותפיו ותומכיו כגמולם על מתקפת ה-9/11 ולסלק את טליבאן מהשלטון - להסיר את הנטל הכלכלי והצבאי העצום שנגבה מארצות הברית בעת השהיה הממושכת באפגניסטן. בנוסף, בממשל ביידן מעריכים כי סיכול טרור שעלול לצאת מאפגניסטן נגד ארצות הברית, בעיקר בתחומה, אינו מחייב נוכחות צבאית מלאה ויכול להיות מטופל מרחוק ובהסתמכות על מודיעין ויכולת צבאית.

החלטת הנסיגה, שמומשה בשלהי אוגוסט השנה, התבצעה בהתאם להסכם שעליו חתם ממשל טראמפ בפברואר 2020 עם הטליבאן, שנכלל בו תאריך נקוב להשלמתה. מבחינת ארצות הברית, הנסיגה ביטאה שינוי בסדרי העדיפויות של הממשל בענייני חוץ והצבה בראשם את 'תחרות המעצמות', בעיקר מול בסין וכן מול רוסיה ואיראן, וכן את נושא האקלים והאנרגיה הירוקה. כן שיקף סדר העדיפויות של הממשל כורח להתמקד בהתמודדות עם אתגרי פנים, ובראשם בתחומי הכלכלה והבריאות.

מתקפת ה-9/11 גבתה מחירים כבדים לא רק מתושבי ארצות הברית ומאזרחי אפגניסטן ועיראק - שאותה תקפה ארצות הברית בהמשך ובמטרה לסלק מהשלטון את סדאם חוסיין - אלא גם משאר תושבי העולם כולו. למרות שהטרור הבינלאומי שהתגבר משלהי שנות השישים ואילך כבר צמצם את חופש התנועה, בעיקר בתעופה העולמית, מתקפת הטרור בארצות הברית ערערה את תחושת הביטחון במדינות רבות, הובילה לפגיעה בחירויות הפרט בעיקר בארצות הדמוקרטיות ליברליות, והוסיפה מגבלות על תנועת אזרחים בארצותיהם וברחבי העולם. המתקפה גרמה להכבדת הבדיקות הביטחוניות בכל המרחב הציבורי ויצרה עיכובים משמעותיים בפעילות ציבורית, מסחרית, תרבותית, ספורטיבית ובחיי השגרה. החשדנות וההסתגרות, דווקא בעידן של גלובליזציה, הייתה ניכרת ובאה לידי ביטוי גם בתחומי המשפט, אכיפת החוק, התרת זכות מעקב וחדירה לרשות הפרט באופן נרחב ביותר, ביחס למהגרים ולקהילות של מיעוטים. מנגד, בצילן של הקידמה וההכרה הגוברת בחשיבות זכויות אדם, המתקפה חידדה את המתח בין זכויות הפרט לבין צרכי הביטחון הלאומי.

כעשור לאחר מתקפת 9/11, זעזעה טלטלת האביב הערבי את יציבותם של משטרים במזרח התיכון ואף הביאה לחילופי שלטון במספר מדינות. הטלטלה הייתה רקע לצמיחתה של 'המדינה האסלאמית', שהעניקה תנופה מחודשת לטרור הסלאפי-ג'האדיסטי במזרח התיכון וגם מעבר לו. בהתפתחות זו ניתן לראות אחד מפירות הבאשים של גלי ההדף שיצרה מתקפת ה-9/11. ואולם כיום, משכשל ניסיונם להשיב את האסלאם למעמדו הדומיננטי מימי הנביא מוחמד, אנשי דאע"ש וכן אל-קאעדה - הארגון היריב ועם זאת שותף לדרך הג'יהאד - נמצאים בפרשת דרכים. על אף הצלחות עיתיות וקצרות מועד, שמהם נהנו ארגונים אלה ושותפיהם לדרך, שהגיעו לשיאם במתקפת ה-9/11 ועם עליית 'המדינה האסלאמית' וכיבושה בעיראק ובסוריה, הם נמצאים שוב בעמדת מגננה, כמיעוט שולי בפריפריה האסלאמית. זאת, לאחר שדוכאו באמצעים צבאיים, בהתלכדות של קואליציות בינלאומיות אד-הוק. ברור כי בעת הזו הם מחפשים דרך לשוב ולסחוף אחריהם את צעירי האסלאם כדי להגשים את חזונם הדתי-פוליטי באמצעות ג'יהאד עולמי.

ובעת הנוכחית, ארגוני הטרור מהזרם הסלאפי-ג'האדיסטי זקוקים להתלכדות של נסיבות היסטוריות, פוליטיות וגיאופוליטיות: למשל, השתלטות על טריטוריה אסלאמית או עם רוב אסלאמי, שתשמש מקום מבטחים שבו יוכלו לקלוט מתנדבים רבים ולאמן אותם, ולהכשיר על בסיס זה 'צבא אסלאמי'; כיבוש של אדמה מוסלמית בידי כוח זר כדי לעורר התנדבות המונית למאבק בכיבוש הכופר; מנהיג כריזמטי שילהיב וילכד סביבו ההמונים; או אירוע דרמטי משנה סדרי עולם שיתסיס את המוני המוסלמים. התפתחויות אלה, כולן או חלקן, עלולות לסייע בשיקום ההריסות שהותירה תבוסתה הצבאית של 'המדינה האסלאמית' והמכה המורלית לתומכיה ולעורר את תחיתו של ג'יהאד עולמי. בינתיים, אל-קאעדה, דאע"ש ושותפיהם לדרך מסתפקים בביצוע עשרות פיגועי טרור ברחבי העולם מדי חודש, אשר אין די בהם כדי לעורר תחייה מחודשת של סנטימנט אסלאמי-ג'האדיסטי, אלא רק להשאיר ארגונים אלה כמטרד טרור ביטחוני, ובעיקר באזורי עולם פריפריאליים.

מוקדם עדיין לקבוע אם הנסיגה האמריקאית מאפגניסטן תדרבן את תחייתו של גל טרור נוסף בזירה הבינלאומית ותסייע לגייס כוחות חדשים ורעננים לביצוע פעילות טרור במערב, אולם אין ספק שהיא תסייע לטיפול אתוסים ומיתוסים, כטבע עובר לסוחר בקרב ארגוני הג'יהאד העולמי הסוני ולתעמולה גם עבור עמיתיהם-יריביהם מהזרם השיעי. המיתוסים אינם קשורים בהכרח למציאות ההיסטורית, אך הם מעניקים רוח גבית לארגוני 'ההתנגדות האסלאמית' ועידוד לגיוס נחישות, התמדה ואורך רוח, מתוך אמונה פנימית חזקה כי היום המיוחל - גם אם יתמהמה, בוא יבוא. בעיניהם, מתקפת ה-9/11 הייתה אירוע אלוהי, 'המדינה האסלאמית' הייתה אתחלתא ד'גאולה. ובראייתם, גם מגפת הקורונה היא עונש שהשית אללה על הכופרים היריבים.

ישנם לקחים רבים, בתחומי הפוליטיקה בזירה המקומית ובזירה בינלאומית, בממד הקשרים והמחויבויות הבינלאומיות, וכן במישור האסטרטגי הגלובלי ובמישור הצבאי-אופרטיבי, שניתן לגזור מהתגובה האמריקאית למתקפת ה-9/11. בין היתר, לנוכח המראות שלוו את הנסיגה מאפגניסטן ברור כי - ללא קשר לשיקולים שהובילו להחלטה עליה, גם אם אינם תוצאה של תבוסה צבאית - מחירו של כיבוש ממושך של שטחי המחסה של ארגוני הטרור, במיוחד אם הם חלק אינטגרלי מאוכלוסייה מקומית שאוהדת אותם או מעדיפה אותם על פני שלטון מקומי מושחת, צפוי להיות כבד דמים, תרתי משמע. לקח זה, שלא היה צורך בשהייה האמריקאית באפגניסטן ובנסיבות סיומה כדי לזכותו באישוש נוסף, רלוונטי גם למקומות ונסיבות אחרים. ראוי שיהיה נר גם לנגד עיניהם של מקבלי ההחלטות בישראל.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט